

HARCERSKA STRAŻ NAD WISŁĄ
1920-2020

MUZEUM HARCERSTWA
2020

ISSN 2082-5773

MUZEUM
HARCERSTWA

BETLEJEMSKIE
SWIATŁO
POKOJU

Związek
Harcerstwa
Polskiego

NIEPODLEGŁOŚĆ

Na zdj.:
Legioniści-
harczerze
Leopold Kula
ps. „Lis”
i Mieczysław
Buła
ps. „Nabielak”

11 listopada 1918 r. w Compiègne we Francji podpisany został rozejm kończący I wojnę światową. Moment ten symbolicznie otworzył Polsce drogę ku niepodległości, wywalczonej, między innymi, dzięki staraniom harcerzy. Nie brakowało im w żadnym obszarze narodowyzwoleńczej działalności – służyli w Legionach, brali udział w rozbrajaniu Niemców w Warszawie, Austriaków w Krakowie. Pełnili służbę wartowniczą, byli łącznikami, sanitariuszami, strażnikami porządku publicznego, a nawet członkami oddziału przybocznego Naczelnego Wodza. Zgodnie z harcerską ideą służby, stawiali się tam, gdzie byli potrzebni. Nie wiedzieli, że czekają ich jeszcze ponad dwa lata wojen o ustalenie granic Rzeczypospolitej, a już marzyli o jednolitej organizacji harcerskiej – wspólnej dla wszystkich ziem byłych zaborów.

STYCZEŃ

2020

PON.	WT.	ŚR.	CZW.	PT.	SOB.	ND.
30	31	1 NOWY ROK	2	3	4	5
6 TRZECH KRÓLI	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31	1	2

Na zdj.:
Skauti na ćwiczeniach polowych,
1916 r.

UZJEDNOCZENI

Gdy u schyłku 1918 r. skonsolidowało się odrodzone państwo polskie, organizacje harcerskie byłych zaborów stanęły przed wyzwaniem stworzenia jednolitego narodowego ruchu harcerskiego. By tego dokonać, zwołano na 1 listopada 1918 r. zjazd delegatów poszczególnych środowisk. Podczas dwudniowych obrad w Lublinie zapadła uchwała o połączeniu wszystkich organizacji harcerskich w jeden Związek Harcerstwa Polskiego. Do Naczelnej Rady Harcerskiej powołani zostali: Henryk Śniegocki, Bronisław Piątkiewicz, Tadeusz Strumiłło, Jan Grabowski, Helena Gepnerówna, Piotr Olewiński i Maria Wocalewska. Pełnego składu NRH nie dało się ustalić z względu na brak delegacji lwowskiej (31 października nocą rozpoczęła się obrona Lwowa).

Na zdj.: Harcerze warszawskiej „Czarnej Jedyнки”, czyli 1WDH im. Romualda Traugutta oraz inni harcerze z lat 1917-1918

2020
LUTY

PON.	WT.	ŚR.	CZW.	PT.	SOB.	ND.
27	28	29	30	31	1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	1

NOWI WODZOWIE

Nowo utworzony, jednolity Związek Harcerstwa Polskiego liczył w 1918 r. ok. 24 400 harcerzy i 9 000 harcerek. W lutym 1919 r. NRH utworzyła Wydział Wykonawczy w składzie: Tadeusz Strumiłło, Maria Wocalewska i Stanisław Sedlaczek. Wznowiono wydawanie „Harcmistra”, a podczas kolejnych zjazdów rozpoczęto przygotowania do akcji letniej i organizacji kursów instruktorskich. Wreszcie, 10-11 lipca 1919 r., w miejsce Wydziału Wykonawczego wybrano Naczelnictwo ZHP, w skład którego weszli: przewodniczący - Tadeusz Strumiłło, naczelnik Głównej Kwatery Męskiej - Stanisław Sedlaczek, naczelniczka Głównej Kwatery Żeńskiej - Maria Wocalewska, sekretarz - Jan Grabowski, skarbnik - Piotr Olewiński, Maria Uklejska i Jadwiga Falkowska.

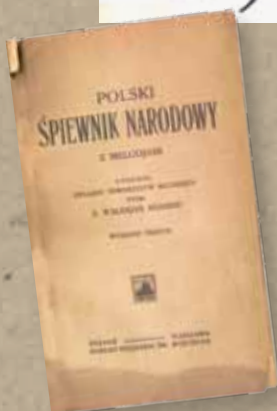
MARZEC

2020

PON.	WT.	ŚR.	CZW.	PT.	SOB.	ND.
24	25	26	27	28	29	1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30	31	1	2	3	4	5

Na zdj.: Harcerze w latach 1918-1920 oraz gen. Józef Haller wśród skautów i młodzieży Gimnazjum Państwowego im. T. Kościuszki w Łucku, 1922 r.

REORGANIZACJA

Kolejnym krokiem na drodze do pełnego zorganizowania działalności ZHP było przyjęcie statutu. Jego treść opracowano podczas zjazdu NRH w styczniu 1920 r., a następnie przekazano do zatwierdzenia organom państwowym. Równocześnie trwała reorganizacja władz dzielnicowych. Proces ten utrudniały walki o granice oraz administracyjne problemy związane z przekazaniem władzy przez dotychczasowych przedstawicieli dawnych struktur organizacyjnych w poszczególnych zaborach. Dla przykładu - Związkowe Naczelnictwo Skautowe we Lwowie zwołuje swój ostatni zjazd na 31 marca 1920 r., przekazując zwierzchnictwo nad jednostkami harcerskimi Naczelnictwu ZHP i tworząc oddziały lwowski i krakowski Związku.

Na zdj.: Harcerze z różnych regionów ok. 1920 r.

2020 KWIECIEŃ

PON.	WT.	ŚR.	CZW.	PT.	SOB.	ND.
30	31	1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12 WIELKANOC
13 PONIEDZIAŁEK WIELKANOCNY	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	1	2	3

Na zdj.: Harcerki z różnych regionów ok. 1920 r.

SŁUŻBA HARCEREK

Pierwsze lata niepodległości Polski to okres bardzo trudnych wyzwań. Harcerze angażowali się w walki o granice Rzeczypospolitej, ale i harcerki pozostawały czynne na wielu polach. Gdy z powodu działań wojennych zamknięto lwowskie szkoły, zaczęły prowadzić lekcje dla dzieci na poziomie pięciu klas gimnazjalnych. Prowadziły zajęcia przez kilka miesięcy, do momentu ponownego otwarcia szkół. Harcerki warszawskie organizowały kwesty na potrzeby wojska, szyły bieliznę dla żołnierzy, instruktorki zaś zgłaszały się do frontowej służby sanitarnej. Równocześnie nie rezygnowały z pracy z dziećmi, organizując akcje letnią, która zakończyła się wcześniej z powodu zbliżającego się frontu. Latem 1920 r. do służby w obronie państwa zgłosiło się 510 harcerek warszawskich.

MAJ

2020

PON.	WT.	ŚR.	CZW.	PT.	SOB.	ND.
27	28	29	30	1 ŚWIĘTO PRACY	2	3 ŚWIĘTO KONSTITUCJI 3 MAJA
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31 ZIELONE ŚWIĄTKI

Na zdj.: Harcerki krotoszyńskie, ok. 1922 r.

POD WODZĄ GEN. HALLERA

Początek lata 1920 r. przyniósł załamanie na froncie. Po wiosennych sukcesach armii polskiej – wspieranej przez ukraińskie oddziały Symona Petlury – bolszewicy rozpoczęli udaną ofensywę w kierunku Warszawy. W takich okolicznościach, 3 lipca 1920 r., na funkcję przewodniczącego ZHP powołany został gen. Józef Haller. Wiceprzewodniczącymi zostali – ks. Jan Mauersberger i dr Tadeusz Strumiłło. Gen. Haller będzie pełnił tę funkcję do roku 1923. W niespokojnych czasach wojny polsko-bolszewickiej był dla polskich harcerzy bezsprzecznym autorytetem. Organizator drużyn sokolich, instruktor skautowy, uczestnik kursu w Skolem, dowódca Andrzeja Małkowskiego w Błękitnej Armii. Wśród jego licznych zasług dla kraju wymierimy jedną – to on, w lutym 1920 r., dokonał w Pucku „zaślubin Polski z Bałtykiem”, zajmując na mocy Traktatu Wersalskiego Pomorze.

Na zdj.:
Gen. Józef
Haller wśród
członków
Generalnego
Inspektoratu
Armii
Ochotniczej;
„zaślubiny
z Bałtykiem”,
10 lutego
1920 r.; portret
gen. Hallera

Na zdj.: Władze ZHP – gen. Józef Haller (w środku), dr Tadeusz Strumiłło (stoi trzeci od prawej), ks. Jan Mauersberger (siedzący z prawej)

2020
CZERWIEC

PON.	WT.	ŚR.	CZW.	PT.	SOB.	ND.
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11 DOŻE CIAŁO	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	1	2	3	4	5

Na zdj.: Wartowniczy obóz harcerski w Pruszkowie, 1920 r.; odezwa gen. Hallera do harcerzy, 1920 r.

MOBILIZACJA

W obliczu coraz poważniejszego zagrożenia ze strony wojsk bolszewickich, 1 lipca 1920 r. utworzono Radę Obrony Państwa, na czele której stanął Józef Piłsudski. Jeszcze tego samego dnia podjęto decyzję o utworzeniu Armii Ochotniczej. Jej dowódcą, rozkazem z 8 lipca 1920 r., został gen. Józef Haller. W odpowiedzi na rządową odezwę do narodu, wzywającą obywateli do podjęcia ochotniczej walki zbrojnej, Naczelnictwo ZHP zarządza mobilizację. Do Warszawy zjeżdżają harcerscy ochotnicy ze wszystkich regionów. Ich liczba sięgnie 6 tysięcy. W sumie, licząc tych, którzy już wcześniej wstąpili do armii, na wszystkich odcinkach frontu znalazło się 9 tysięcy harcerzy. Praktycznie nie było oddziałów, w których by nie walczyli. Głównie jednak skupiali się w 201, 205, 236 i 240 pp. W momencie wymarszu 201 pp składał się w 70-80% z harcerskich ochotników.

LIPIEC

2020

PON.	WT.	ŚR.	CZW.	PT.	SOB.	ND.
29	30	1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31	1	2

Na zdj.: Nabór do Armii Ochotniczej, 1920 r.

NA FRONCIE I NA TYŁACH

Na zdj.: Główna Kwatera Harcerska – wysyłanie kurierów z rozkazami mobilizacyjnymi, 1920 r.

Oprócz harcerzy, którzy wyruszyli na front, liczni ochotnicy zasilili także służby pomocnicze. Do służby łącznikowej, zwiadowczej i sanitarnej zgłosiło się ok. 15 tysięcy harcerek i harcerzy. Utworzyli m.in. dwa półbataliony Straży Granicznej, półbataliony i kompanie wartownicze, a także dwie kompanie sanitarne, które wyruszyły na front. Wśród pozostałych ochotników, harcerzy wyróżniał Krzyż Harcerski przypięty do wojskowego munduru (na co zezwolono specjalnym rozkazem jeszcze w listopadzie 1919 r.), a także białoczerwona rozeta (odznaka Armii Ochotniczej) i dwie lilijki na kołnierzyku. Niektóre z oddziałów otrzymały oficjalne miano „harcerskich”. Bitwa Warszawska, stoczona w dniach 13-25 sierpnia 1920 r., przez wielu historyków uważana jest za jedną z przełomowych bitew w historii świata. Zdecydowała o zwycięstwie Polski w wojnie z bolszewikami, ale nie stanowiła jej końca. Rozkaz zwalniający harcerzy ze służby wojskowej został wydany dopiero 9 grudnia 1921 r.

Harcerze na front!

Na zdj.: Wymarsz ochotniczego pułku z Warszawy, 1920 r.

2020
SIERPIEŃ

PON.	WT.	ŚR.	CZW.	PT.	SOB.	ND.
27	28	29	30	31	1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15 ŚWIĘTO WOJSKA POLSKIEGO	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30

OBLICZA SŁUŻBY

W wojnie 1920 r. poważną rolę miał do odegrania również żeński pion ZHP. Na front wyruszyły dwie czołówki sanitarne „Czujka” i „Czuwaj”, obsługiwane wyłącznie przez harcerki pod komendą Heleny Gepnerówny i Marii Zdziarskiej. W Łodzi, z inicjatywy Zofii Wocalewskiej, powstał szpital harcerski. Harcerki wysłały też na front kilkanaście obsługiwanych przez siebie kantyn oraz kilka czołówek prowiantowych. Zdarzało się też, że walczyli i najmłodszy. Choć z rozkazu GKM kierowano ich do służby biurowej, wartowniczej lub jako gońców, czasem okoliczności zmuszały ich do walki zbrojnej. Stało się tak w przypadku obrony Płocka, który opuścili już grupy starszych ochotników. Przez kilkanaście godzin ok. 130 harcerzy broniło ulic miasta przed natarciem rosyjskiej kawalerii. Najmłodszy z nich - Tadeusz Jeziorkowski - miał 11 lat. Marszałek Piłsudski osobiście odznaczył go Krzyżem Walecznych.

Na zdj.: Sanitarna czołówka harcerska „Czujka” (z lewej stoi Jadwiga Falkowska, siedzi Helena Gepnerówna); harcerki w punkcie sanitarnym; legitymacja i Krzyż Harcerski Kóta Harcerzy z Czasów Walk o Niepodległość

WRZESIEŃ

2020

PON.	WT.	ŚR.	CZW.	PT.	SOB.	ND.
31	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	1	2	3	4

Na zdj.: Marszałek Józef Piłsudski dekoruje Krzyżem Walecznych Tadeusza Jeziorkowskiego, 1920 r.

POWROTY

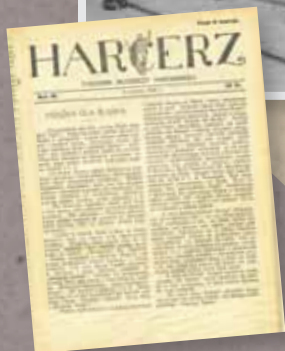
W październiku 1920 r. harcerze wileńscy, biorący dotąd udział w wojnie polsko-bolszewickiej z dala od rodzinnych stron, wrócili na Wileńszczyznę jako 2 wileński pułk piechoty gen. Lucjana Żeligowskiego, powołany na rozkaz marszałka Piłsudskiego. W październiku weszło również w życie zawieszenie broni zawarte w Rydze pomiędzy delegacjami sejmu i rządu RP oraz rządu Rosji Radzieckiej. Za bohaterstwo na wszystkich odcinkach frontu wielu harcerzy odznaczono Orderem Wojennym Virtuti Militari i Krzyżem Walecznych, a sam marszałek Piłsudski wielokrotnie kierował do nich słowa podziękowania. Jednak czas wojny szczęśliwie zmierzał ku końcowi. Rozpoczynał się czas nauki i zwyczajnej harcerskiej służby.

Na zdj.: Harcerze w latach 1920-1922 oraz defilada harcerska przed Marszałkiem Józefem Piłsudskim i gen. Józefem Hallerem

2020 PAŹDZIERNIK

PON.	WT.	ŚR.	CZW.	PT.	SOB.	ND.
28	29	30	1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	1

Na zdj.: Powstańcy śląscy,
m.in. harcerz-powstaniec
ze służby łączności, 1921 r.;
defilada Chorągwi Śląskiej, 1935 r.

W WALCE O ŚLĄSK

Najdłużej na powrót do normalnej harcerskiej służby czekają harcerze śląscy. Choć nie dociera tam nawałnica wojny polsko-bolszewickiej, Śląsk toczy swoją własną wojnę - bój o przynależność do II Rzeczypospolitej. Harcerze aktywnie angażują się w organizację kolejnych plebiscytów, a kiedy te nie przynoszą upragnionych efektów, walczą w II i III powstaniu śląskim. W obu tych działaniach nie pozostają bez pomocy harcerzy z Polski. Przy Naczelnictwie ZHP powstaje Wydział Plebiscytowy, zajmujący się m.in. organizacją drużyn i kursów instruktorskich na Śląsku. Do walki w III powstaniu (w maju 1921 r.), obok 1500 miejscowych harcerzy, staje ok. 600-700 harcerzy spoza Śląska. Ostatecznie część Górnego Śląska wchodzi w skład II RP, a harcerze śląscy stają się wreszcie oficjalnymi członkami ZHP.

LISTOPAD

2020

PON.	WT.	ŚR.	CZW.	PT.	SOB.	ND.
26	27	28	29	30	31	1 WŚYSTKICH ŚWIĘTYCH
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11 ŚWIĘTO NIEPODLEGŁOŚCI	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30	1	2	3	4	5	6

Na zdj.: Marszałek wpisujący się do harcerskiej księgi pamiątkowej, 1926 r.; I Walny Zjazd ZHP, 1920 r.

JASNY CZAS

Już jesienią 1920 r. zbiera się w Warszawie Naczelna Rada Harcerska. Wyznacza termin I Walnego Zjazdu i przystępuje do prac nad organizacją struktur skonsolidowanego ZHP. Tuż przed zjazdem, 20 grudnia 1920 r., Naczelnik Państwa Józef Piłsudski przyjmuje z rąk delegacji Naczelnictwa Krzyż Harcerski i zgadza się na objęcie honorowej funkcji Protektora ZHP. 31 grudnia w Warszawie, podczas I Walnego Zjazdu, ostatecznie potwierdzono, że dawniej odrębne dzielnicowe organizacje harcerskie w pełni podporządkują się jednolitemu Związkowi Harcerstwa Polskiego. Ustalono cele pracy wychowawczej, dla dobra młodzieży i odrodzonego państwa, gdyż – jak powiedział Marszałek – „dzisiaj młodzież harcerska w jasny czas wolności drogami ludzi wolnych chodzić może i na prawdziwie wolnych obywateli wyrastać”.

Na zdj.: Delegacja harcerska przed Józefem Piłsudskim, 1925 r.

2020
GRUDZIEŃ

PON.	WT.	ŚR.	CZW.	PT.	SOB.	ND.
30	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25 DOŻE NARODZENIE	26	27
28	29	30	31	1	2	3

HARCERSKA STRAŻ NAD WISŁĄ

1920-2020

**„Moi chłopcy! Za pracę waszą i trud wasz
szczerze podziękowanie. Harcerzy widzi dziś
Polska wszędzie, gdzie jest robota – i na froncie,
i wewnątrz kraju. Widzi szczególnie tam,
gdzie robota cięższa, gdzie trzeba na ochotnika iść,
gdzie łatwo głowę położyć...”**

Józef Piłsudski

Słowami tymi marszałek Józef Piłsudski zwrócił się do drużynowych harcerskich po defiladzie, która miała miejsce w Warszawie w maju 1919 r. Nie mógł jeszcze wtedy wiedzieć, jak wiele trudnych prób czeka zebranych przed nim młodych ludzi. Droga do pełni niepodległości miała okazać się długa i wymagająca. Wśród wyniszczających wojen rodziło się nowe państwo polskie. W tym samym czasie kształtował się też nowo powstały, jednolity Związek Harcerstwa Polskiego...

Na zdj.: Marszałek Józef Piłsudski
dekoruje Krzyżem Walecznych
14-letniego harcerza
Józefa Kaczmarek za obronę Płocka

Zdj. na okładce: Fragment pocztówki
z reprodukcją obrazu Wojciecha
Kossaka „Czuwaj! Straż nad Wisłą”
z 1925 r.

MUZEUM HARCERSTWA 2020

ZESPÓŁ REDAKCYJNY WYDANIA:
Katarzyna Traczyk, Paweł Bezak,
Anna Radziejowska-Hilchen,
Ewa Józwiak, Justyna Tworek
Projekt graficzny i skład:
Studio Continuum
& Agata Brzezińska (typografia.com.pl)
Kontakt z redakcją pod adresem
Muzeum Harcerstwa

Fotografie pochodzą
ze zbiorów Muzeum Harcerstwa
oraz Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Nakład: 1000 egz.

Muzeum Harcerstwa można wspierać,
przekazując na jego rzecz 1% podatku.
KRS 0000094699
z dopiskiem: dla Muzeum Harcerstwa

Wszystkich, dla których ważna jest troska
o zachowanie i upowszechnianie historii
harcerstwa, zachęcamy
do przekazywania pamiątek
do zbiorów Muzeum Harcerstwa.
Nasze działania wspierać można
także poprzez darowizny pieniężne
na konto
80 1140 1010 0000 5404 1600 1001.
Serdecznie dziękujemy!

WYDAWCY:

MUZEUM HARCERSTWA
ul. Marii Konopnickiej 6,
00-491 Warszawa,
tel. (+48) 22 33 90 703,
e-mail: muzeum.harcerstwa@zhp.pl
www.muzeumharcerstwa.pl

CONTINUUM
ul. Bełska 8/32,
02-638 Warszawa,
e-mail:
studio@studio-continuum.pl
www.studio-continuum.pl